

EUROPSKA
KOMISIJA

Bruxelles, 20.5.2015.
COM(2015) 219 final

IZVJEŠĆE KOMISIJE VIJEĆU I EUROPSKOM PARLAMENTU

Stanje prirode u Europskoj uniji

Izvješće o stanju i kretanjima stanišnih tipova i vrsta obuhvaćenih Direktivom o pticama i Direktivom o staništima za razdoblje od 2007. do 2012. prema zahtjevu iz članka 17. Direktive o staništima i članka 12. Direktive o pticama

1. UVOD

1.1. KONTEKST

Euroljani žive u jednoj od najnapučenijih regija svijeta s dugom tradicijom korištenja zemljištem. To je jako utjecalo na prirodu i tako su nastali raznoliki kulturni krajolici s bogatom faunom i florom. No razvoj je, pogotovo tijekom 20. stoljeća, isto tako uzrokovao i veliko uništavanje prirode. Između 1900. i sredine 80-ih godina 20. stoljeća Europa je, zbog kombinacije prenamjene zemljišta, razvoja infrastrukture, onečišćenja i širenja gradova, već izgubila dvije trećine močvarnog tla¹ i skoro tri četvrtine pješčanih duna i vriština.

Taj gubitak prirodnog kapitala razlog je da se ozbiljno zabrinemo. Ovisni smo o prirodi za dobivanje hrane, energije, sirovina, zraka i vode koji omogućuju život. Osim toga, priroda je glavni gospodarski pokretač koji našem gospodarstvu pridonosi na načine koje tek sada počinjemo u potpunosti shvaćati i koji pruža usluge koje su neophodne za održavanje i otvaranje novih radnih mjesta te pokretanje rasta. Ona je isto tako izvor inspiracije, znanja i rekreacije te sastavni dio našeg kulturnog nasljeđa.

Direktiva o pticama² i Direktiva o staništima³ glavni su zakonodavni instrumenti kojima se osigurava očuvanje i održiva uporaba prirode u EU-u, posebice mrežom područja s velikom vrijednošću biološke raznolikosti Natura 2000. Te su direktive ključni dijelovi Strategije EU-a za biološku raznolikost kojom se nastoji postići glavni cilj EU-a: „*zaustavljanje gubitka biološke raznolikosti i degradacije usluga ekosustava u EU-u do 2020. te njihovo vraćanje u prethodno stanje koliko je to moguće*”. One su ključne i za ispunjavanje globalnih obveza EU-a u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti sklopljenom u Nagoyi u listopadu 2010.

1.2. KOJA JE SVRHA OVOG IZVJEŠĆA?

Kvalitetno poznavanje stanja i kretanja staništa i vrsta zaštićenih tim direktivama temelj je učinkovite provedbe tih direktiva. Ovim se izvješćem ispunjava pravni zahtjev da Komisija povremeno ocjenjuje napredak u provedbi tih direktiva na temelju praćenja i izvješćivanja država članica.

U izvješću se opisuju ključni rezultati za izvještajno razdoblje 2007. – 2012. te ono predstavlja do sada neviđenu razinu suradnje između država članica i europskih institucija. Osnovu ovog izvješća čini jedinstvena baza podataka⁴ o prirodi EU-a u kojoj se nalazi više od 17 000 skupova podataka te procjena pojedinačnih vrsta i staništa. U njoj se nalaze informacije o statusu otprilike 450 vrsta divljih ptica, 231 stanišnog tipa i više od 1 200 drugih vrsta od interesa za Zajednicu. Iako je to samo jedna komponenta opsega biološke raznolikosti u EU-u, to je vrlo bitan uzorak koji odražava prijetnje i pritiske s kojima je biološka raznolikost suočena u državama članicama.

¹ Komunikacija Komisije Vijeću i Europskom parlamentu „Razumna uporaba i zaštita močvarnih područja” – COM(1995) 189 završna verzija, 29.5.1995.

² Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica

³ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore

⁴ Može se preuzeti iz Centra za podatke o biološkoj raznolikosti Europske agencije za okoliš (<http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/dc>).

Zahvaljujući učinkovitijem izvješćivanju prvi je put moguće prikazati i ocijeniti rezultate u skladu s objema direktivama zajedno te bolje promotriti doprinos mreže Natura 2000 statusu prirode i kretanjima u njoj. Ovo je izvješće kratki sažetak sveobuhvatnih i detaljnih informacija, a nastalo je na temelju detaljne analize koju je provela Europska agencija za okoliš (EEA)⁵, od koje se mogu dobiti i daljnji podaci o metodologiji.

Rezultati ove procjene pružit će ključne uvide i znanje na temelju kojih će se moći poduzimati daljnje mjere potrebne za postizanje ciljeva Direktive o pticama i Direktive o staništima te optimizirati njihov doprinos ostvarivanju ciljeva Strategije EU-a za biološku raznolikost za 2020.

Kada se promatra kako se status određenih staništa i vrsta promijenio, potrebno je imati na umu da ih je većina već bila u kritičnom stanju kada su popisani u direktivama, a to je značilo da će biti potrebno uložiti prilično puno vremena i napora kako bi se mogli oporaviti. Postoje i ograničenja zbog vremenskog niza od samo dva izvještajna razdoblja u okviru Direktive o staništima.

2. PROCJENE STANJA – KAKO SE PROVODE

2.1. Procjena stanja očuvanosti staništa i vrsta (Direktiva o staništima)

Mjere poduzete u skladu s Direktivom o staništima namijenjene su „*održavanju ili povratu u povoljno stanje očuvanosti, prirodnih staništa i vrsta divlje faune i flore od interesa Zajednice*”. Direktivom se termin „stanje očuvanosti” definira u skladu s nekoliko parametara: arealom, populacijom, područjem staništa, prikladnosti staništa za vrstu, strukturom i funkcijama staništa te izgledima za budućnost. Ti parametri čine osnovu za prikupljanje podataka. Za svako stanište i vrstu svaki od tih parametara ocjenjuje se kao povoljan⁶, neodgovarajuć⁷ ili loš⁸ (ili nepoznat) ovisno o dogovorenoj matrici za ocjenjivanje, što rezultira procjenom ukupnog stanja očuvanosti u četiri klase. Za staništa i vrste s nepovoljnim stanjem, uspostavljene su četiri vrste kretanja stanja (tablica 1.).

Klasa stanja očuvanosti	Boja
povoljno	
nepovoljno – neodgovarajuće	
nepovoljno – loše	
nepoznato	

Kretanje stanja očuvanosti (razdoblje 2007. – 2012.)	Boja
poboljšava se	
stabilno	
pogoršava se	
nepoznato	

Tablica 1. – Kodovi boja za klase i kretanja stanja očuvanosti za staništa i vrste

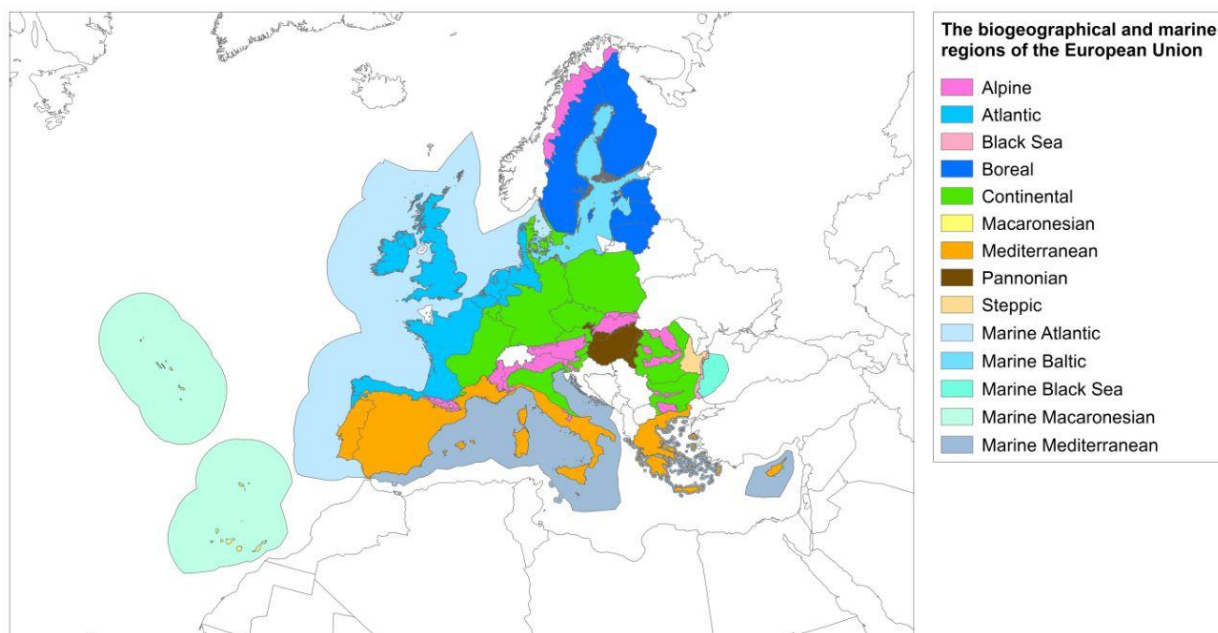
⁵ Izvješće EEA-e br. 2/2015 – Stanje prirode u EU-u: rezultati izvješćivanja u skladu s direktivama o prirodi za 2007. – 2012.

⁶ Stanišni tip ili vrsta napreduje (i u pogledu kvalitete i u pogledu kvantitete) i veliki su izgledi da će i u budućnosti nastaviti napredovati.

⁷ Potrebno je promijeniti način upravljanja kako bi se stanišni tip ili vrstu vratilo u povoljno stanje, ali u predvidivoj budućnosti nema opasnosti od izumiranja.

⁸ Stanje stanišnog tipa ili vrste ni približno nije dobro ili čak postoji ozbiljna opasnost od izumiranja (barem regionalno).

Kako bi se omogućilo smislenu usporedbu među državama članicama, Europa je podijeljena u devet biogeografskih kopnenih i pet morskih regija koje dijele slične ekološke uvjete (karta 1.). Države članice na čijem se području nalazi više od jedne biogeografske regije dostavile su za svaku vrstu i stanišni tip koji postoje na njihovu području zasebnu procjenu za svaku biogeografsku regiju.

Karta 1. – biogeografske i morske regije u EU27 za izvještajno razdoblje 2007. – 2012.⁹

Osim procjena koje su provele države članice, EEA i njezin Europski tematski centar za biološku raznolikost (ETC-BD) objedinili su i procijenili podatke na biogeografskoj razini EU-a.

2.2. Procjena stanja populacije i kretanja vrsta ptica (Direktiva o pticama)

U pogledu Direktive o pticama, kojoj je cilj zaštititi sve vrste divljih ptica koje prirodno obitavaju u EU-u, države članice prvi su put dostavile podatke o veličinama populacija i kretanjima na njihovim nacionalnim područjima. Stanje populacije procjenjivalo se samo na razini EU-a. Klase stanja koje su upotrijebljene za ptice temelje se na znanstvenim kriterijima koji su osmišljeni kako bi se odredio rizik od izumiranja prema kojem je Međunarodna unija za očuvanje prirode (IUCN) napravila Crvene popise vrsta. Za kretanja populacija vrsta koje nisu sigurne u razdoblju 2001. – 2012.¹⁰ uočene su četiri vrste kretanja populacije (tablica 2.).

⁹ U izvješću je riječ o EU27 jer se odnosi na razdoblje prije pristupanja Hrvatske.

¹⁰ S državama članicama dogovoreno je dvanaestogodišnje razdoblje kretanja, jer bi šest godina bilo prekratko razdoblje za uočiti smislenu kretanja populacije.

Klasa stanja populacije u EU-u	Boja
sigurna	
gotovo ugrožena, smanjuje se ili je iscrpljena	
ugrožena (tj. osjetljiva, ugrožena, kritično ugrožena, izumrla u toj regiji)	
nije poznata ili nije vrednovana	

Kretanje populacije ¹¹	Boja
u porastu	
stabilno	
varira	
smanjuje se	
nepoznato	

Tablica 2. – Kodovi boja za stanja klasa populacija u EU-u i za kretanja populacija za vrste ptica

2.3. UPORABA KRETANJA

Analiza na razini EU-a temelji se na objedinjenim podacima koje su dostavile države članice. To znači da u tim većim razmjerima mnogi pozitivni učinci postignuti na lokalnoj, regionalnoj ili čak i nacionalnoj razini možda više neće biti vidljivi. Isto tako, za promjenu iz jedne klase stanja očuvanosti/populacije u drugu potrebna je znatna promjena jednog ili više pojedinačnih parametara/kriterija, a to je teško postići u kratkom razdoblju od svega šest godina. Rezultat toga je da promjene koje se događaju tijekom duljeg razdoblja (bilo da je riječ o poboljšanjima ili o pogoršanjima) koje nisu dovoljno velike da bi uzrokovale promjenu iz jedne klase stanja u drugu mogu ostati neopažene ako se prikazuje samo stvarne informacije o stanju. Iz tog razloga se, osim informacija o stanju, u izvješću navode informacije o kretanjima stanja očuvanosti za obilježja iz Direktive o staništima tijekom razdoblja od 2007. do 2012. i o kretanjima populacije ptica tijekom razdoblja od 2001. do 2012. U odjeljku 6. o Naturi 2000 prikazana su i dugoročna kretanja populacija ptica (1980. – 2012.).

3. STANJE I KRETANJA OČUVANOSTI

3.1. POTPUNOST I KVALITETA PODATAKA

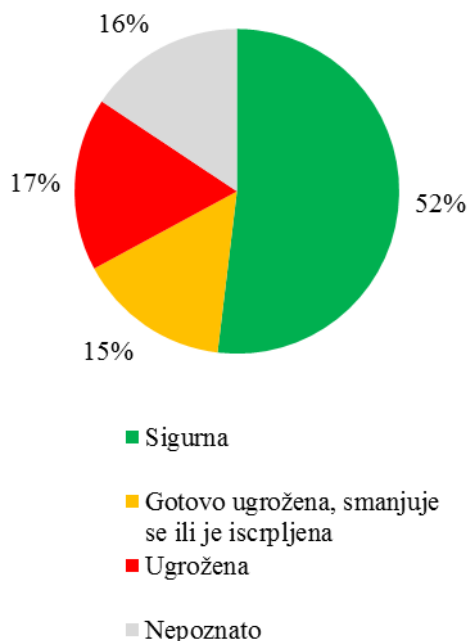
Od prošlog izvještajnog razdoblja dogodila su se znatna poboljšanja dostupnosti, kvalitete i standardizacije informacija u okviru Direktive o staništima. Broj „nepoznatih” procjena na razini EU-a se prepolovio (s 18 % na 7 % za staništa i s 31 % na 17 % za vrste koje nisu ptice). Poznavanje ptičjih populacija i kretanja također se znatno poboljšalo tijekom prošlog desetljeća, što omogućuje znatno bolje i usmjerenije mjere za očuvanje.

Međutim, razina usklađenosti i kvalitete podataka u nacionalnim izvješćima varira i moglo bi je se dodatno poboljšati ciljanim programima praćenja. Morska staništa i vrste ostaju najmanje poznati i u njihovo praćenje potrebno je uložiti još znatne dodatne napore. Osiguravanjem veće koherencije u tom području Okvirnom direktivom o pomorskoj strategiji trebala bi se poboljšati ta situacija.

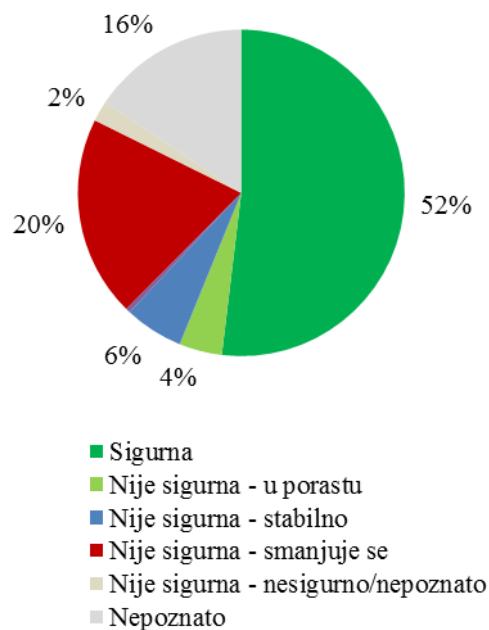
¹¹ Kratkoročno razdoblje kretanja: 2001. – 2012., dugoročno razdoblje: 1980. – 2012.

3.2. SVE PTIČJE VRSTE

Stanje više od polovine svih vrsta divljih ptica procijenjeno je kao sigurno. Otprilike 15 % ih je gotovo ugroženo, smanjuju se ili su iscrpljene, a 17 % vrsta je ugroženo (slika 1.). Kratkoročna kretanja populacija ptičjih vrsta pokazuju da ih samo 4 % nisu sigurne, ali se povećavaju, dok ih 6 % nisu sigurne, ali su stabilne, a daljnjih 20 % nisu sigurne i smanjuju se (slika 2.).

Slika 1. – Stanje populacije ptica

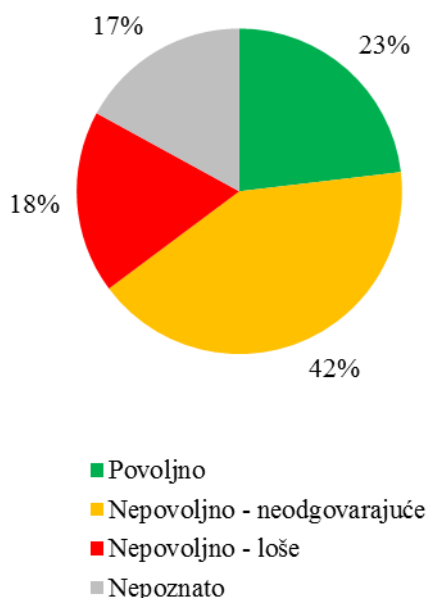

Slika 2. – Stanje populacije ptica s kratkoročnim kretanjima populacije za ptice koje nisu sigurne

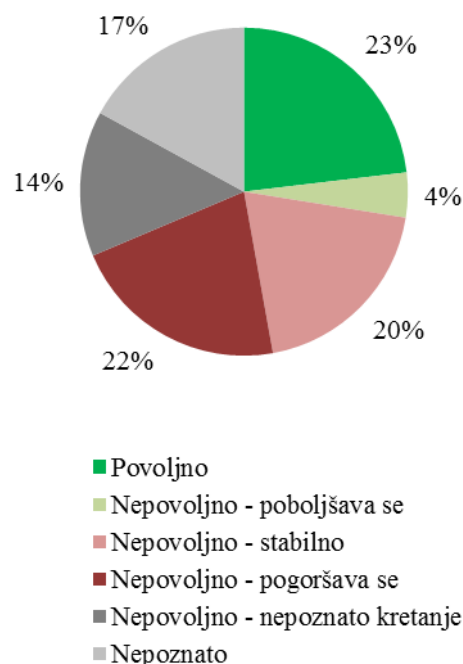
Izgleda da neke vrste ptica imaju koristi od ciljanih mjera očuvanja namijenjenih prilagodbi korištenja zemljištem, pogotovo na lokacijama u okviru mreže Natura 2000. Primjerice, poljoprivredno-ekološki programi i programi upravljanja zemljištem koji su uspješno primijenjeni u Španjolskoj, Portugalu, Austriji, Mađarskoj i Njemačkoj pomogli su oporavku droplje, *Otis tarda*, vrste koja ovisi o otvorenom krajoliku (travnjacima, stepama i nedirnutim kultiviranim područjima) i čija se brojnost smanjuje drugdje u Europi. Unatoč tome što se u nekim državama EU-a njegova populacija znatno smanjila, populacija planinskog djetlića, *Dendrocopos leucotos*, koji jako ovisi o starom i mrtvom listopadnom drveću, povećala se u Finskoj, gdje je imala koristi od promjene načina upravljanja šumama na lokacijama mreže Natura 2000. Nekoliko vrsta ptica grabljivica, uključujući populacije orla krstaša *Aquila heliaca* iz Karpatske kotline, povećalo se kao rezultat mjera kao što su zaštita gnijezdilišta i upravljanje staništima.

3.3. VRSTE OD INTERESA ZAJEDNICE (DIREKTIVA O STANIŠTIMA)

Otprilike 23 % procjena vrsta na razini EU-a pokazuje povoljno stanje dok ih 60 % ima nepovoljno stanje, od čega ih je 18 % nepovoljno – loše. U pogledu kretanja stanja 60 % procjena koje su zabilježene kao nepovoljne sastoji se od 4 % koje se poboljšavaju, 20 % koje su stabilne, 22 % koje se pogoršavaju i 14 % za koje kretanja nisu poznata (slike 3. i 4.).

Slika 3. – Stanje očuvanosti vrsta

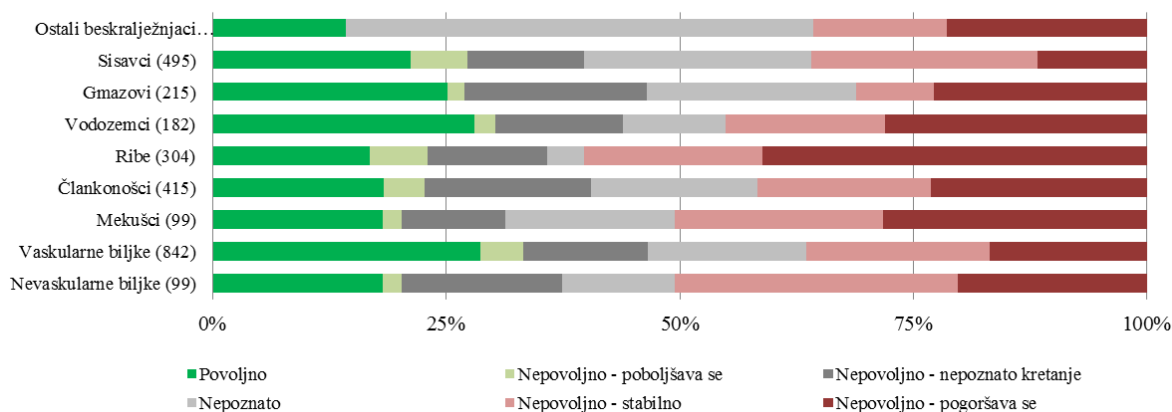
Slika 4. – Stanje očuvanosti vrsta s kretanjima za one koje su procijenjene kao nepovoljne

O najvećem udjelu povoljnih procjena za kopnene biogeografske regije izviješeno je za crnomorsku (32 %) i za alpsku regiju (31 %), dok borealna regija i atlantska regija imaju najveći udio nepovoljnih – loših procjena (borealna 29 %, a atlantska 32 %). Iako u morskim regijama ima manje procjena vrsta, u njima je znatno veći udio nepoznatih procjena (do 88 % u makaronezijskoj regiji). Regija baltičkog mora pokazuje najlošije stanje, jer je tamo 60 % procjena nepovoljno – loših, a za njom slijedi crnomorska regija (33 %).

Najveću razinu povoljnih procjena imaju vaskularne biljke s 29 % i vodozemci s 28 % (slika 5.). Mnoga loša stanja / kretanja koja se pogoršavaju zastupljena su u vrstama povezanim s vodenim okolišem kao što su rijeke, jezera i močvare. To odgovara nalazu da slatkovodna staništa uglavnom imaju nepovoljno – neodgovarajuće stanje očuvanja. Ona su ugrožena promjenama koje su ljudi prouzročili u pogledu hidrološkog funkcioniranja, gubitka povezanosti, kanalizacije, uklanjanja sedimenata te eutrofikacije i onečišćenja.

Brojne vrste koje su povezane sa slatkovodnim staništima, kao što su migratorne ribe, smanjuju se u zabrinjavajućoj mjeri. No veliki partnerski projekti za migratornu ribu kao što su oni za bolen, *Aspius aspius* u Švedskoj i za veliku lojku, *Alosa alosa* u Njemačkoj uspjeli

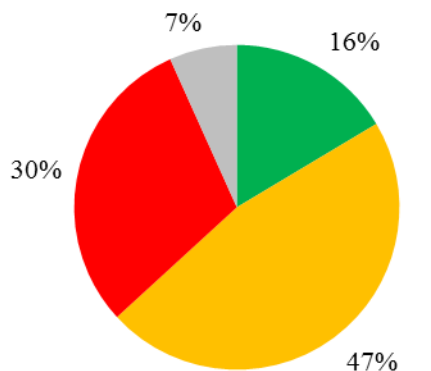
su ojačati populacije vraćanjem vodotokova i uklanjanjem prepreka migracijama zahvaljujući izgradnji ribljih prolaza. U Austriji je rastavljanje prepreka migraciji riba u gornjem dijelu Dunava poboljšalo mogućnosti za migraciju dunavskog lososa, *Hucho hucho* i drugih ugroženih ribljih vrsta.

Slika 5. – Stanje očuvanja i kretanja za vrste po taksonomskim skupinama

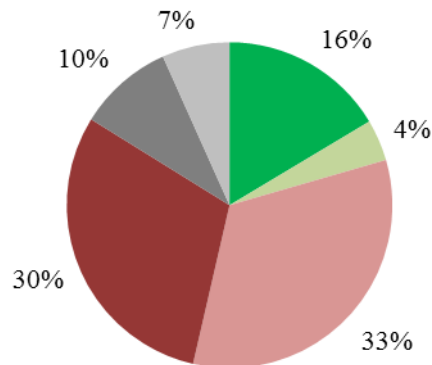
3.4. STANIŠNI TIPOVI

Stanje očuvanosti i kretanja za staništa gori su nego za vrste. To je tako vjerojatno zato što je tradicija djelovanja na očuvanju vrsta jača, što je ono jednostavnije prirode i što je vrstama potrebno kraće vrijeme odziva za oporavak. U cijelom EU-u, 16 % procjena staništa je povoljno, dok ih je više od tri četvrtine nepovoljno, od čega je 30 % nepovoljno – loše. U pogledu kretanja stanja 77 % procjena koje su zabilježene kao nepovoljne sastoji se od 4 % koje se poboljšavaju, 33 % koje su stabilne, 30 % koje pokazuju daljnje pogoršavanje i 10 % za koje kretanja nisu poznata (slike 6. i 7.).

■ Povoljno
 ■ Nepovoljno - neodgovarajuće
 ■ Nepovoljno - loše
 ■ Nepoznato

Slika 6. — Stanje očuvanosti staništa

■ Povoljno
 ■ Nepovoljno - poboljšava se
 ■ Nepovoljno - stabilno
 ■ Nepovoljno - pogoršava se
 ■ Nepovoljno - nepoznato kretanje
 ■ Nepoznato

Slika 7. — Stanje očuvanosti i kretanja za staništa u nepovoljnom stanju

Iako je udio nepovoljnih – loših procjena u atlantskoj i u borealnoj biogeografskoj regiji najveći (za obje iznosi 51 %), te dvije regije ujedno imaju i najveći udio situacija koje se poboljšavaju (11 % za atlantsku, a 10 % za borealnu regiju). Dok je, na primjer, stanje obalnih laguna još uvijek nepovoljno – loše u atlantskoj regiji Danske, ciljano djelovanje u okviru projekata LIFE i poljoprivredno-ekoloških programa pomoglo je vratiti u prethodno stanje neke od obalnih laguna i okolnih obalnih livada. U Latviji, koja je dio borealne regije, došlo je do širenja suhih pješčanih vriština i općenito do pozitivnih kretanja za njih. One su uglavnom zaštićene u mreži Natura 2000 te su imale koristi od projekata LIFE i od inovativnog partnerstva s rukovoditeljima lokacija za vojnu obuku. Uspješan povratak u prethodno stanje mediteranskih slanih livada u Sloveniji osiguravanjem tradicionalnih aktivnosti u slaništima i drugim mjerama upravljanja poboljšao je stanje očuvanosti tog stanišnog tipa.

3.5. NAPREDAK U POSTIZANJU 1. CILJA STRATEGIJE ZA BIOLOŠKU RAZNOLIKOST

Primarni je cilj Strategije EU-a za biološku raznolikost zaustaviti gubitak biološke raznolikosti i degradaciju usluga ekosustava u EU-u do 2020. te ih, koliko je to moguće, vratiti u prethodno stanje. Prvim ciljem Strategije određeni su mjerljivi ciljevi za poboljšanje stanja očuvanosti staništa i vrsta zaštićenih direktivama o prirodi. Upotrebljavajući kao referentne vrijednosti izvješće iz 2009. koje je napravljeno u skladu s Direktivom o staništima i ocjenu stanja iz 2004. „Ptice u EU-u”¹², određeni su sljedeći ciljevi:

¹² BirdLife International (2004.) Birds in the European Union: a status assessment (Ptice u Europskoj uniji: ocjena stanja). Wageningen, Nizozemska: BirdLife International.

- povećanje procjena staništa čije je stanje očuvanosti u skladu s Direktivom o staništima povoljno ili poboljšano za 100 % (34 %) te procjena vrsta s takvim stanjem očuvanosti za 50 % (25,5 %) i
- povećanje procjena vrsta čije je stanje u skladu s Direktivom o pticama sigurno ili poboljšano za 50 % (78 %).

Ti su ciljevi utemeljeni na optimalnom, ali ostvarivom scenariju kojim se pretpostavlja da će države članice u potpunosti provesti mjere u skladu s tim direktivama kako bi poboljšale stanje očuvanosti.

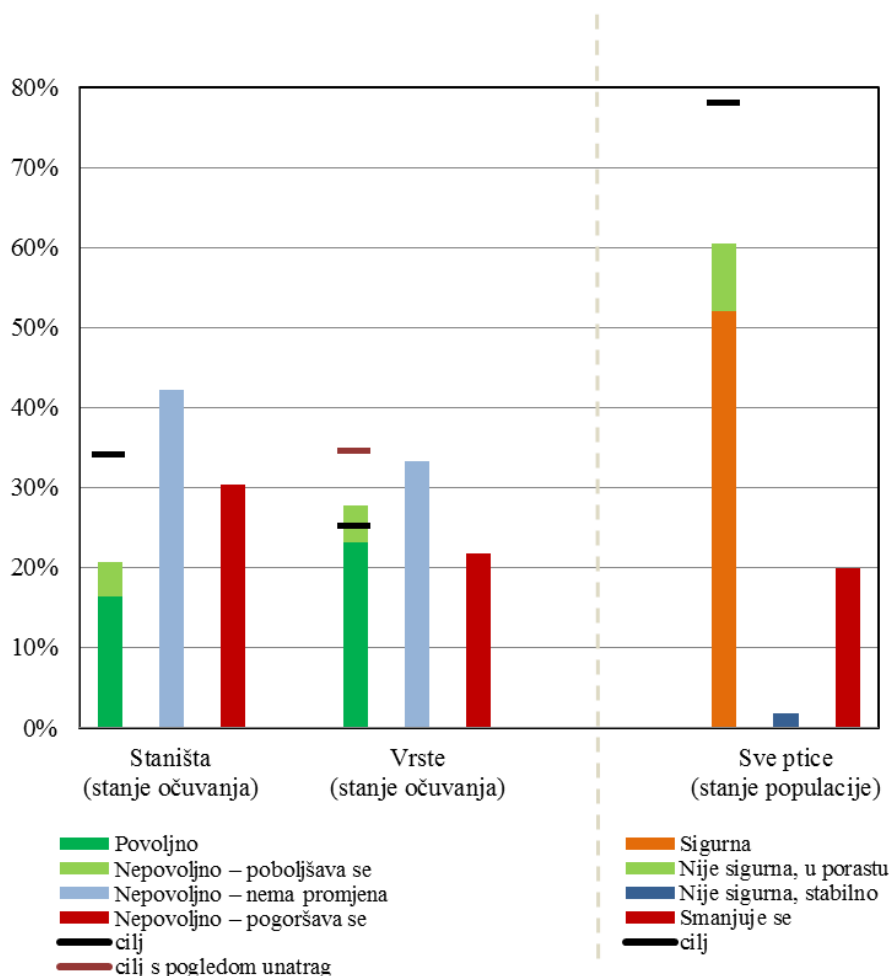
Slikom 8. prikazan je napredak u ostvarivanju zacrtanih ciljeva. No pri usporedbi procjena za različita razdoblja nužno je koliko je to moguće osigurati da uočene promjene budu stvarne, a ne samo rezultat bolje dostupnosti podataka ili različite metodologije.¹³ Ključni su zaključci sljedeći:

- Do sada nije bilo bitnih promjena stanja za stanišne tipove. Procjene koje su prethodno dale povoljne rezultate i dalje su takve. Ni jedno dodatno stanište nije postiglo povoljno stanje očuvanosti (16 %). Sada je 4 % staništa procijenjeno kao nepovoljna koja se poboljšavaju, 30 % ih se još pogoršava, a 42 % ih se nije promijenilo od 2006.¹⁴
- Teže je ocijeniti promjene između izvještajnih razdoblja za vrste. Osim stvarnih promjena stanja, na procjene su znatno utjecala i poboljšanja podataka i metodologije. Ako se to uračuna, proizlazi da je 22 % vrsta, a ne 17 % vjerojatno imalo povoljno stanje 2007. Ako se to uzme u obzir, može se zaključiti da je stvarno poboljšanje u povoljnim procjenama vrsta bilo vrlo maleno (1 – 2 % više nego u 2007.). Stoga se na slici 8. ujedno vidi i cilj „s pogledom unatrag” – ona pokazuje kako bi izgledao pravi cilj da su te vrste 2007. ocijenjene kao povoljne. Ako se razmatra sve procjene vrsta, njih 5 % sada je procijenjeno kao nepovoljne koje se poboljšavaju, 22 % ih se još pogoršava, a 33 % ih se nije promijenilo od 2006.
- Udio procjena ptičjih vrsta čije je stanje ocijenjeno kao „sigurno” i dalje je 52 % (kao i u 2004.). Kada se razmatra sve procjene ptica, 8,5 % ih nije sigurno ali se povećavaju, 2 % ih nije sigurno ali su stabilne, a 20 % ih se i dalje smanjuje.

Opće kretanje za staništa uglavnom je slično onome za vrste. Ona koja su već povoljna/sigurna ostaju stabilna ili se dodatno poboljšavaju. Mali se udio nepovoljnih/nesigurnih procjena poboljšava, ali se veći udio onih za koje je ranije ustanovljeno da su nepovoljne nastavlja pogoršavati. Ako ne bude znatnog poboljšanja kretanja, do 2020. neće biti moguće postići prvi cilj.

¹³ Dodatne informacije potražite u izvješću EEA-e br. 2/2015 – Stanje prirode u EU-u: rezultati izvješćivanja u skladu s direktivama o prirodi za 2007. – 2012.

¹⁴ Uključujući one koje su i dalje „nepoznate”.

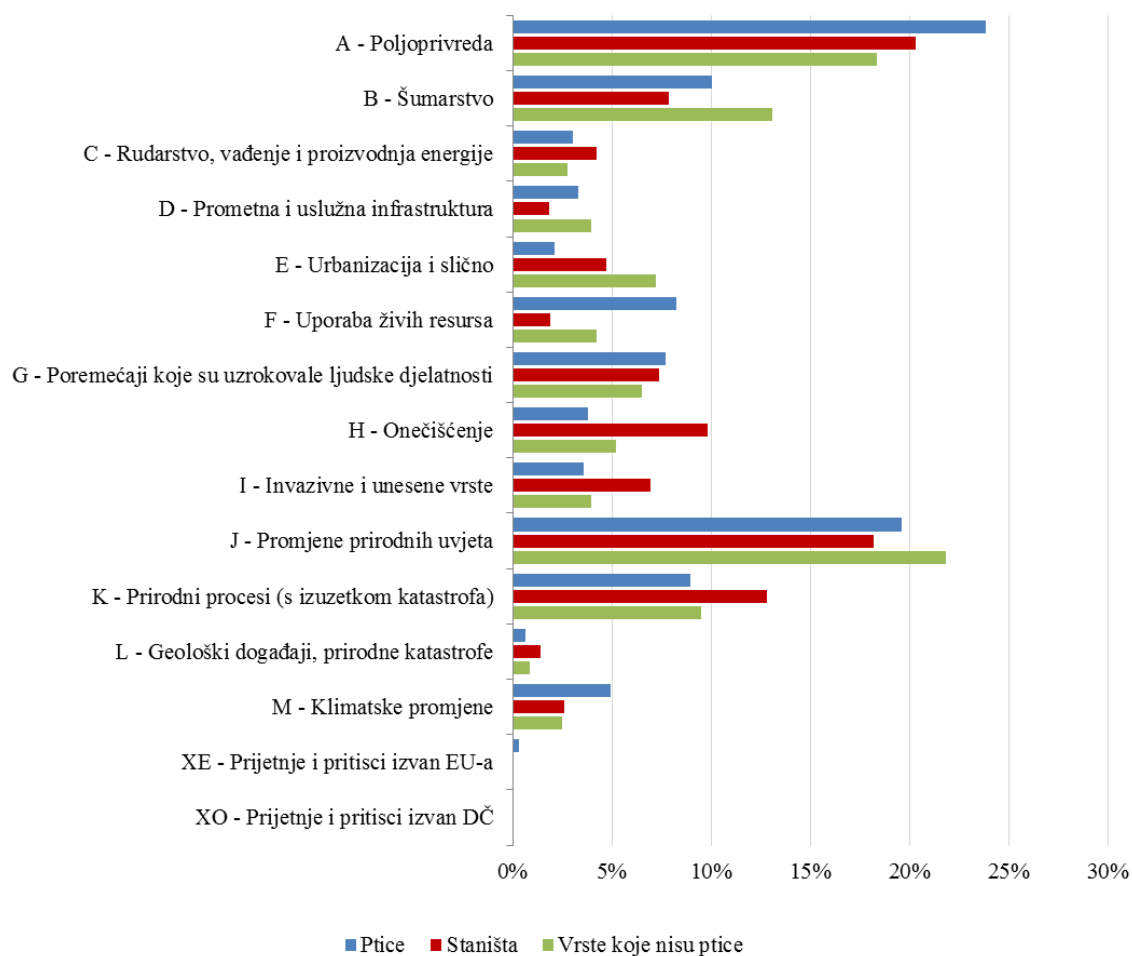
Slika 8. — Napredak u postizanju 1. cilja Strategije o biološkoj raznolikosti („nepoznate” situacije nisu prikazane)

4. PRITISCI I PRIJETNJE

Radi boljeg razumijevanja čimbenika koji utječu na stanje i kretanja, države članice dostavile su strukturirane informacije o pritiscima i prijetnjama,¹⁵ npr. o temeljnim uzrocima koji utječu na vrste i staništa. Za kopnene su sustave (slika 9.) „*poljoprivreda*” i „*promjene prirodnih uvjeta*” koje su prouzročili ljudi najveći problemi koji su prepoznati za sve tri skupine (ptice, druge vrste i staništa). U pogledu „*poljoprivrede*” pritisci i prijetnje koji se najčešće spominju su promjene uzgojne prakse, ispaša stoke (uključujući napuštanje pastirskih sustava / nedostatak ispaše), gnojidba i pesticidi. U pogledu „*promjena prirodnih uvjeta*” čimbenici o kojima se najčešće izvješćuje promjene su koje su ljudi prouzročili u hidrološkim uvjetima i uvjetima vodnog tijela, promjene hidrografskog funkcioniranja, smanjenje povezanosti staništa i dobivanje vode od podzemnih voda. Ta je procjena u skladu s onom napravljenom u skladu s Okvirnom direktivom o vodama u kojoj su poljoprivreda i hidromorfologija navedene kao glavni pritisci koji utječu na vodna tijela¹⁶.

¹⁵ Države članice morale su rangirati svaku prijavljenu prijetnju/pritisak po važnosti kao „važnu”, „srednje važnu” ili „manje važnu”.

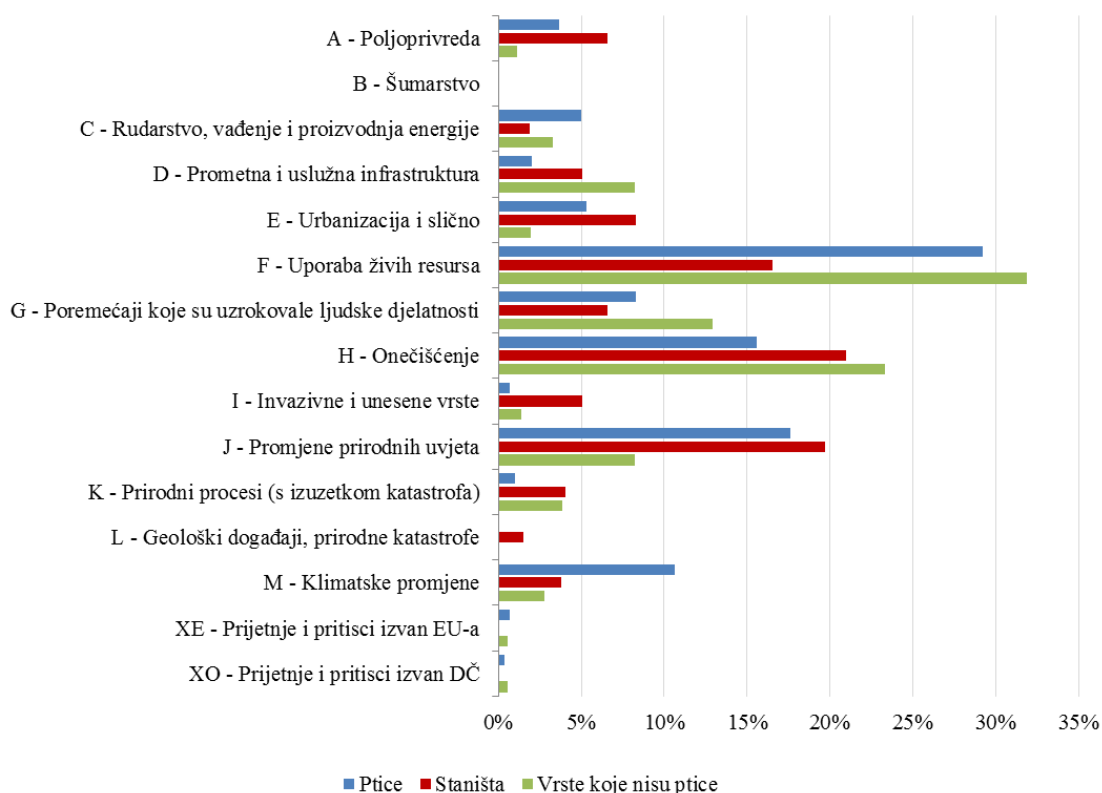
¹⁶ Vidi Plan zaštite europskih vodnih resursa COM(2012) 673 i Komunikaciju Komisije o Okvirnoj direktivi o vodama i Direktivi o poplavama: Aktivnosti za postizanje „dobrog stanja” voda u EU-u i smanjenje rizika od poplava COM(2015) 120.

Slika 9. — Učestalost (%) važnih prijetnji i pritisaka 1. razine (zajedno) — kopneni sustavi

U pogledu morskih sustava, glavni su pritisci i prijetnje o kojima se izvješćuje „*uporaba živih resursa*” (prvenstveno ribolova i izlova vodenih resursa, no u manjoj mjeri i akvakulture) i „*onečišćenje*” (slika 10.).

O „*Promjenama prirodnih uvjeta*” (jaružanje, izmjena hidrološkog režima i upravljanje obalom), „*poremećajima koje su uzrokovale ljudske djelatnosti*” te utjecaju klimatskih promjena na morske ptice također se izvješćuje kao o važnima.

Slika 10. — Učestalost (%) važnih prijetnji i pritisaka 1. razine (zajedno) — morski sustavi

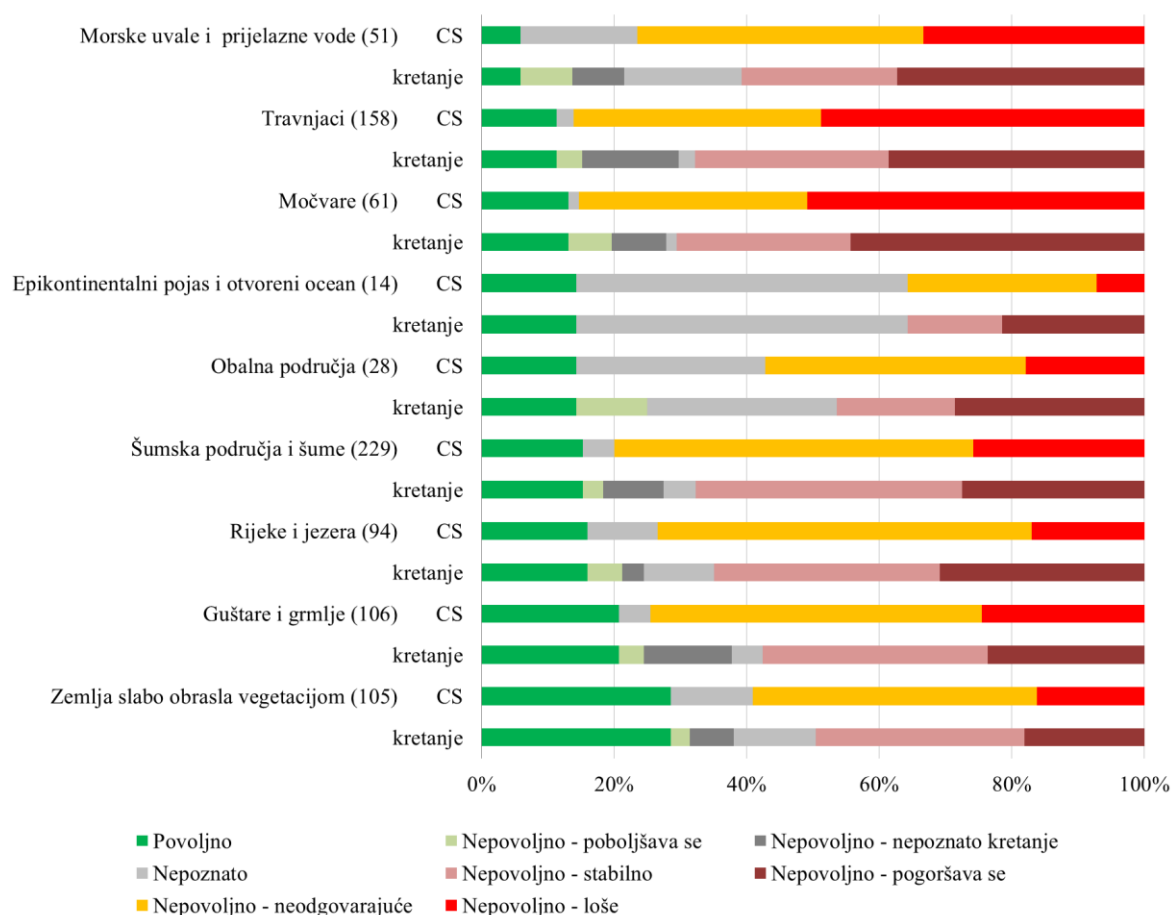
5. PERSPEKTIVA EKOSUSTAVA

Analiza stanja očuvanosti i kretanja za staništa i vrste napravljena je prema njihovoj sklonosti ekosustavima koji su nabrojeni u tipologiji napravljenoj u okviru inicijative EU-a „Organiziranje i procjena ekosustava i njihovih usluga” (MAES)¹⁷. Na slici 11. prikazani su stanje očuvanosti i kretanja staništa i vrsta po vrsti ekosustava.

5.1. KOPNENI EKOSUSTAVI

Stanja očuvanosti i kretanja za staništa i vrste znatno variraju među kopnenim ekosustavima. Travnjaci i močvare imaju najveći udio staništa s nepovoljno – lošim stanjem i pogoršavanjem. To potvrđuju i nalazi o pritiscima i prijetnjama kojima je istaknuto da na te sustave posebno utječu poljoprivreda i hidrološke promjene.

¹⁷ <http://biodiversity.europa.eu/maes>

Slika 11. — Stanje očuvanja (CS) i kretanja za staništa po vrstama ekosustava (MAES) (broj procjena je u zagradama)

Budući da je situacija u ta dva ekosustava nepovoljna u svim biogeografskim regijama, studije slučajeva pokazuju da je poboljšanje moguće ako se poduzmu odgovarajuće, ciljane mjere.

- *Travnjaci*

Prirodni i poluprirodni travnjaci među ekosustavima su koji su najbogatiji vrstama u EU-u. Prethodno su im bili svojstveni opsežni sustavi upravljanja, ali se zadnjih desetljeća njihova površina jako smanjuje. Otprilike je 49 % procjena EU-a za 45 travnjačkih stanišnih tipova od interesa za Zajednicu nepovoljno – loše. Nadalje, gotovo 50 % ptica koje su povezane s travnjacima je u opadanju, a stanje očuvanosti drugih vrsta uglavnom je nepovoljno.

Sadašnji pritisci na travnjake uključuju intenzifikaciju uporabe, neodgovarajuće uzgojne prakse, prenamjenu za drugačije korištenje zemljištem i napuštanje. U Litvi dvije trećine ocjenjivanja travnjačkih stanišnih tipova pokazuju pogoršavajuća kretanja, a u Ujedinjenoj Kraljevini sva imaju nepovoljno – loše stanje očuvanosti. Isto tako, populacije rasprostranjenih ptica koje ovise o travnjacima kao što su kosac, *Crex crex*, i vivak, *Vanellus vanellus*, jako se smanjuju u EU-u.

Unatoč tome, gdje su uspostavljene kada su poduzete odgovarajuće mjere EU-a i nacionalne mjere, uspjelo se okrenuti negativna kretanja. U Estoniji su, na primjer, velika područja poluprirodnih travnjaka vraćena u prethodno stanje uz potporu EU-a u okviru Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, Europskog fonda za regionalni razvoj i instrumenta LIFE. To je omogućilo prilagodbu prakse košnje na postojećim livadama i ponovnu uspostavu opsežnih mjera upravljanja za napuštene livade. Prvobitno je isprobano na lokacijama mreže Natura 2000, a kasnije šire primijenjeno na održivo upravljanje livadama.

- *Močvare*

Močvare, uključujući cretove, među najugroženijim su ekosustavima u Europi, zbog velikih gubitaka koji su se dogodili u zadnjim desetljećima. Iako one čine samo otprilike 2 % područja EU-a i 4,3 % područja mreže Natura 2000, izuzetno su bitne za široki raspon vrsta. Većina močvarnih stanišnih tipova zaštićena je u EU-u.

Procjene stanja očuvanosti pokazuju da je 51 % staništa povezanih s močvarama u nepovoljno lošem stanju. Hidrološke promjene koje su prouzročili ljudi (kao što je odvodnja) daleko su najvažniji pritisak. U Irskoj, primjerice, svi „cretovski” stanišni tipovi imaju nepovoljno stanje očuvanosti, a stanje tresetišta se nastavlja pogoršavati zbog vađenja treseta i odvodnje. Zbog velikog pogoršavanja stanja močvara u cijelom EU-u smanjuju se populacije nekih vrsta koje jako ovise o močvarama, kao što su veliki pozviždač, *Numenius arquata* ,ili crveni mukač, *Bombina bombina*. No ta se kretanja mogu okrenuti. U Belgiji, primjerice, gotova sva vrednovanja vrsta močvarnih staništa pokazuju kretanje koje je stabilno ili se poboljšava, zahvaljujući brojnim projektima velikog opsega i stalnim naporima na lokacijama mreže Natura 2000.

Vrste koje ovise o močvarama kao što je bukavac, *Botaurus stellaris*, pokazuju znatan oporavak populacija kada su obuhvaćene mjerama očuvanja usmjerenim na njihova staništa. To je bio slučaj i u Ujedinjenoj Kraljevini, uz potporu iz programa LIFE.

5.2. MORSKI EKOSUSTAVI

Stanje očuvanosti i kretanja u velikoj mjeri variraju i za morske ekosustave (slika 11.). No, zbog relativno malog broja morskih svojstava obuhvaćenih Direktivom o staništima i velikog broja „nepoznatih”, rezultati su manje pouzdani.

Od vrsta ptica povezanih s morskim ekosustavima 61 % ih je sigurno. Otprilike jedna četvrtina je ugrožena, pri čemu se ističe utjecaj prijetnji kao što su grabežljivost i uznemiravanje kolonija, usputni ulov u ribarstvu i onečišćenje mora.

Zbog složenosti rada u morskom okruženju i relativnog nedostatka podataka, zaštita morskih svojstava i uspostavljanje mreže Natura 2000 (pogotovo dalje od obale) manje su uznapredovali. No mjerama usmjerenim na bolje i osjetljivije upravljanje lokacijama te na zabranu oštećujućih djelatnosti mogu se postići brza poboljšanja. U Irskoj je, primjerice, nedavno pozitivno kretanje u stanju očuvanosti alge maerl, *Lithothamnium coralloides*, povezano s režimom zaštite iz Direktive o staništima. Neke ugrožene morske ptice također su imale koristi od mjera očuvanja u okviru mreže Natura: populacija dugorepe čigre, *Sterna*

dougalli, znatno se povećala u EU-u zahvaljujući zaštiti lokaliteta za razmnožavanje i upravljanju njima, uključujući i kontrolu grabežljivaca.

6. ULOGA MREŽE NATURA 2000

Mreža Natura 2000, koja se sastoji od posebnih zaštićenih područja (SPA) u okviru Direktive o pticama i posebnih područja očuvanja¹⁸ (SAC) u okviru Direktive o staništima, obuhvaća područja s velikom vrijednošću biološke raznolikosti. Ona sada obuhvaća više od 18 % kopna EU-a i više od 4 % europskih mora. Ona je glavni instrument kojim se u okviru direktiva o prirodi koristi za stvaranje dobrog/povoljnog stanja za vrste i staništa. U trenutačnom razdoblju izvješćivanja broj lokacija povećao se za 9,3 % za posebna područja očuvanja i za 12,1 % za posebna zaštićena područja, dok se područje obuhvaćeno mrežom povećalo za 41,2 % za posebna područja očuvanja i za 28,9 % za posebna zaštićena područja. Većina tih povećanja povezana je s pridruživanjem Bugarske i Rumunjske EU-u 2007. i s morskom sastavnicom mreže.

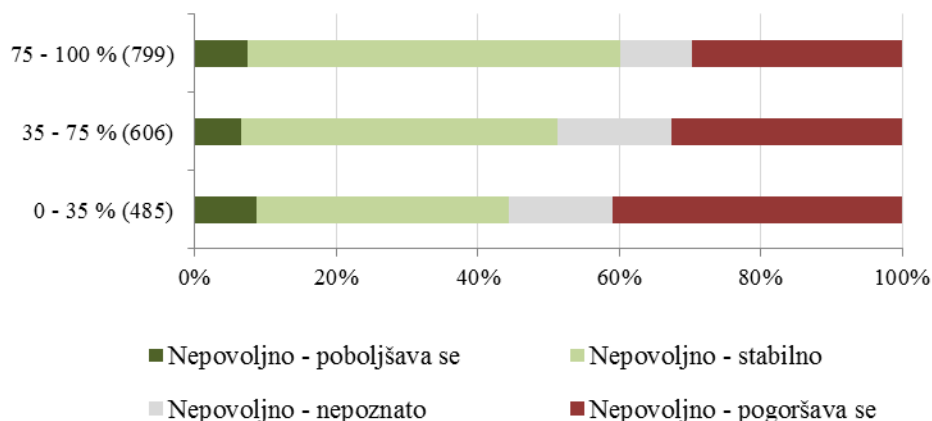
Iako je došlo do važnog napretka u označavanju posebnih područja očuvanja u nekim državama članicama i u daljnjem radu na planovima upravljanja, potpuni potencijal te mreže još se mora ostvariti. To je zato što mjere očuvanja koje su potrebne za te lokacije nisu još u potpunosti uvedene, pa je, na primjer, za samo 50 % lokacija izviješeno da imaju sveobuhvatne planove upravljanja. Isto tako izgleda da su ulaganja bila nedovoljna da bi se u nekim državama članicama postigao taj cilj¹⁹ i da mogućnosti koje nude primjerice zajednička poljoprivredna politika, zajednička ribarstvena politika i regionalna politika EU-a nisu u potpunosti ostvarene.

6.1. DOPRINOS MREŽE STANJU OČUVANOSTI (DIREKTIVA O STANIŠTIMA)

Mrežom su u raznim mjerama obuhvaćeni stanišni tipovi popisani u Prilogu I. i vrste popisane u Prilogu II. direktive, za koje su označena posebna područja očuvanja. Kako bi se uskladilo obuhvaćenost mrežom Natura 2000 sa stanjima i kretanjima, procjene su podijeljene u tri skupine na temelju opsega u kojem su stanišni tipovi i vrste zastupljeni u mreži Natura 2000, tj. obuhvaćeno je više od 75 % (velika obuhvaćenost), 35 – 75 % (srednja obuhvaćenost) i manje od 35 % (mala obuhvaćenost) (vidi sliku 12.).

¹⁸ Lokacije u okviru Direktive o staništima predlažu države članice i one se prvotno nazivaju „područjima od značaja za Zajednicu” (SCI) prije nego što se službeno nazovu posebnim područjima očuvanja – podaci u ovom izvješću odnose se na oba ta naziva.

¹⁹ Financiranje mreže Natura 2000 – ulaganje u mrežu Natura 2000: ostvarivanje poboljšanja za prirodu i ljude, SEC(2011) 1573 završna verzija, 12.12.2011.

Slika 12. — Kretanja u stanju očuvanosti staništa iz Priloga I. koja su države članice ocijenile kao nepovoljna (za staništa kojima je više od 75 %, 35 – 75 % ili manje od 35 % područja obuhvaćeno mrežom Natura 2000)

Ukupno stanje očuvanosti staništa i vrsta ne može se pripisati obuhvaćenosti mrežom Natura 2000. No i za staništa i za vrste s nepovoljnim stanjem, kretanja u stanju očuvanosti²⁰ blisko su povezana s obuhvaćenošću mrežom Natura 2000. Udio procjena sa stanjem koje se pogoršava veći je u situacijama s malom obuhvaćenošću (0 – 35 %) nego u situacijama s velikom obuhvaćenošću (75 – 100 %). Nasuprot tome, vjerojatnije je da će ona područja u kojima je obuhvaćenost mrežom Natura 2000 relativno veća biti procijenjena kao stabilna. Time se ističe ključna uloga mreže u stabiliziranju stanja očuvanosti.

Zanimljiv je primjer Poljske, gdje je 80 – 90 % ugroženih vapnenačkih travnjaka stanišnog tipa 6210 obuhvaćeno mrežom. To je stanište u prošlosti često bilo napušteno ili se njime loše upravljalo. Njegovo se stanje nedavno popravilo zahvaljujući provedbi mjera očuvanja na lokacijama mreže Natura 2000 koje su uključivale uklanjanje grmlja, košnju i u nekim slučajevima ekstenzivnu ispašu. Ta su djelovanja, uglavnom financirana iz Europskog fonda za regionalni razvoj, dovela do postupnog povećanja područja tog travnjačkog staništa i njegove manje razlomljenosti. To je pak pomoglo oporavku endemske pjegave tekunice, *Spermophilus suslicus*, čija se populacija gotovo isključivo nalazi na lokacijama mreže Natura 2000. To je očit primjer kako ljudske djelatnosti, uključujući one s gospodarskom namjenom, ako ih se provodi na održiv način mogu biti korisne za očuvanje staništa i vrsta.

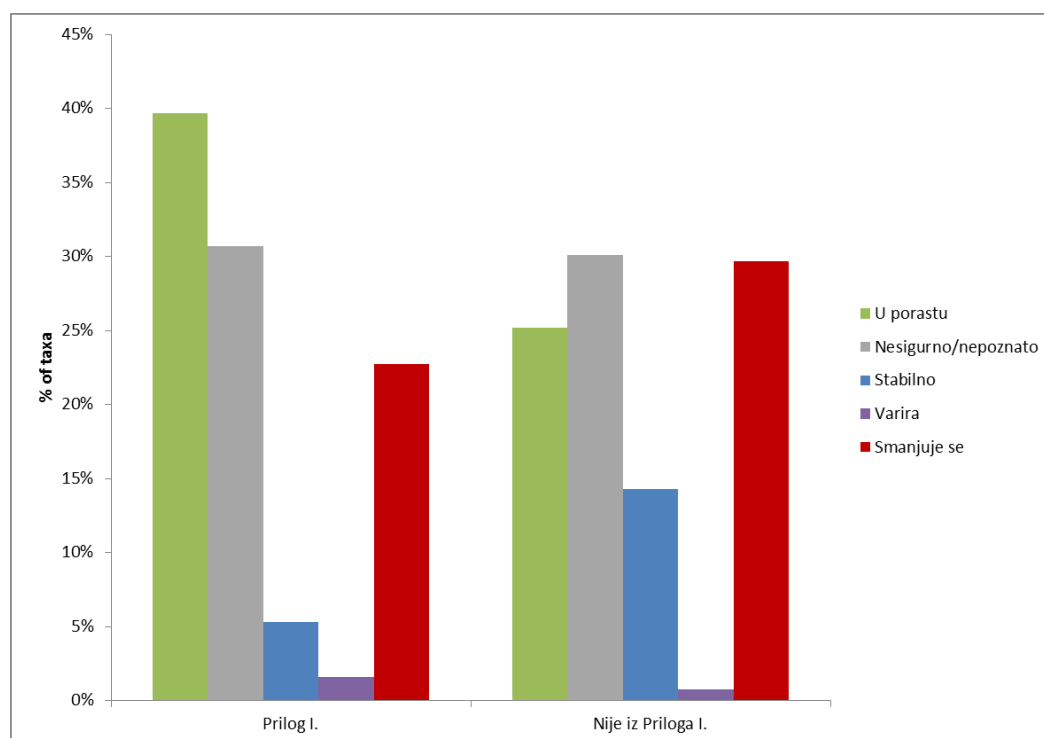
6.2. KRETANJA ZA VRSTE KOJE OVISE O MREŽI POSEBNIH ZAŠTIĆENIH PODRUČJA (DIREKTIVA O PTICAMA)

Veći udio vrsta ptica iz Priloga I., koje kao ključnu mjeru imaju oznaku SPA, pokazuje kretanje prema povećanju rasplodne populacije (slika 13.) u usporedbi s vrstama koje nisu uključene u tom Prilogu. Iz toga se može zaključiti da ciljano djelovanje na očuvanju za te

²⁰ i kratkoročno kretanje populacije za vrste.

vrste, a pogotovo upravljanje SPA-ovima, pozitivno utječe na njihove populacije. Vrste i podvrste iz Priloga I. za koje su izrađeni Akcijski planovi EU-a za vrste i koje imaju prioritet za financiranje u okviru programa LIFE pokazuju još veći udio kretanja prema povećanju populacije.

Otprilike 35 % vrsta iz Priloga I. koje se dugoročno smanjuju kratkoročno pokazuje povećanje ili stabilno kretanje. To je očito znak stabilizacije i u nekim slučajevima poboljšanja njihova stanja. No 45 % vrsta čije se populacije dugoročno smanjuju smanjuje se i kratkoročno, što navodi na zaključak da je još uvijek potrebno uložiti puno pažnje i napora da bi se obrnulo to smanjivanje.

Slika 13. — Dugoročno (od 1980.) kretanje rasplodne populacije (u postocima) po Prilogu

Ždral, *Grus grus*, karakteristična vrsta iz Priloga I. čija su područja za razmnožavanje, spavanje i prezimljavanje pod posebnom zaštitom mreže Natura 2000 i koja je bila predmet brojnih ciljanih mjera očuvanja, iznenađujuće se oporavila u brojnosti i opsegu otkad je početkom 80-ih stupila na snagu Direktiva o pticama.

7. ZAKLJUČCI

Ovo je druga procjena stanja očuvanosti u okviru Direktive o staništima, što omogućuje izradu prve usporedne procjene na razini EU-a. Dodatna je prednost da se znanje o stanju i kretanjima za zaštićene vrste i staništa znatno poboljšalo od zadnjeg izvještajnog razdoblja. Nadalje, u okviru Direktive o pticama provedeno je slično izvješće, čime je prvi put

omogućena izrada sveobuhvatne procjene stanja i kretanja svih vrsta obuhvaćenih zakonodavstvom EU-a o prirodi.

Neke vrste i staništa obuhvaćeni zakonodavstvom pokazuju znakove oporavka, kao što se vidi iz priča o uspjesima postignutima u različitim dijelovima Europe. Postoje jasne naznake da mreža Natura 2000 ima veliku ulogu u stabilizaciji staništa i vrsta čije je stanje nepovoljno, pogotovo kada su u odgovarajućem opsegu provedene potrebne mjere očuvanja.

No ukupno se stanje vrsta i staništa u EU-u nije znatno promijenilo u razdoblju od 2007. do 2012., tijekom kojeg se za brojna staništa i vrste pokazalo da su u nepovoljnom stanju, a stanje znatnog udjela njih i dalje se pogoršava. Stoga su za očuvanje potrebna znatno veća nastojanja na očuvanju kako bi se postiglo prvi cilj biološke raznolikosti EU-a za 2020. Posebno je zabrinjavajuće stanje nekih skupina vrsta, kao što su slatkovodne ribe, i staništa kao što su travnjaci i močvare. Kako bi se preokrenulo ta kretanja potrebno je riješiti probleme znatnih pritisaka i prijetnji od promjena poljoprivrednih praksi i stalnih promjena hidroloških uvjeta te od prekomjernog iskorištavanja i onečišćenja morskog okoliša.

Učinkovito upravljanje i povrat u prethodno stanje područja u okviru mreže Natura 2000 ključno je za postizanje ciljeva tih direktiva. Unatoč napretku u uspostavljanju mreže, napredak postignut u uvođenju ciljeva i mjera očuvanja koji u potpunosti odgovaraju potrebama zaštićenih staništa i vrsta nije dovoljan. Do kraja 2012. samo je za 50 % lokacija izviješćeno da imaju sveobuhvatne planove upravljanja. EU-ovim instrumentima financiranja, koji pružaju mogućnosti potpore za upravljanje lokacijama u okviru mreže Natura 2000 i za njihov povrat u prethodno stanje, nije se dovoljno koristilo.²¹

Stanje očuvanosti vrsta i staništa može se poboljšati ciljanim djelovanjem, kao što je pokazano primjerice programom LIFE Nature i prilagođenim poljoprivredno-ekološkim mjerama sufinanciranim iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Komisija s državama članicama i dionicima radi na biogeografskoj razini EU-a na promicanju razmjene iskustava i dobre prakse u upravljanju i povratu u prethodno stanje. Takvim će se poboljšanjima nastaviti ostvarivati znatne gospodarske koristi od opsežnih usluga ekosustava koje pruža mreža Natura 2000. Koristi, čija se vrijednost procjenjuje na iznos od 200 – 300 milijardi EUR samo za kopnene lokacije, uključuju skladištenje ugljika, ublažavanje prirodnih opasnosti, pročišćavanje vode, zdravlje i turizam.²² To bi trebalo nastaviti poticati daljnja ulaganja u mrežu.

U okviru REFIT-a (Komisijina Programa za prikladnost i učinkovitost propisa), Komisija je nedavno pokrenula „provjeru prikladnosti” direktiva o prirodi kako bi procijenila jesu li one primjerene svrsi. Provjerom prikladnosti provjeravat će se niz pitanja povezanih s djelotvornošću, učinkovitošću, dosljednošću, relevantnošću i dodanom vrijednosti EU-a tog zakonodavstva. Ovim će se izvješćem o stanju prirode osigurati važni ulazni podaci za provjeru prikladnosti, pogotovo u pogledu djelotvornosti zakonodavstva. Rezultati će također biti uključeni u pregled na polovini razdoblja provedbe Strategije za biološku raznolikost.

²¹ Financiranje mreže Natura 2000 – ulaganje u mrežu Natura 2000: ostvarivanje poboljšanja za prirodu i ljude, SEC(2011) 1573 završna verzija, 12.12.2011.

²² Procjena ukupne ekonomske vrijednosti koristi koje pruža mreža Natura 2000, IEEP (prosinac 2011.).